

HVEM VAR SALOME?

© Lars Rasmussen 2012

Salome er en af de tidligste kristne kvinder, vi kender til. Markus er den eneste af evangelisterne, der nævner hende ved navn, men det er klart, at hun har hørt til inderkredsen omkring Jesus og måske har været den kvinde, der stod ham nærmest efter hans mor og Maria Magdalene. Foruden i Det nye Testamente er hendes eksistens og centrale rolle bevidnet i en række ukanoniske tekster. På trods af hendes centrale placering i kredsen omkring Jesus, har forskningen ikke ofret hende meget opmærksomhed. Geza Vermes, der af Sunday Telegraph er blevet kaldt 'The greatest Jesus scholar of his generation', overser hende således komplet i sin bog *Who's Who in the Age of Jesus* - hvor han til gengæld finder plads til to andre kvinder af samme navn. Mens jeg syslede med at finde ud af, hvor meget materiale, der egentlig findes om hende, og om der var grundlag nok til at tegne en profil af hende, kom jeg på sporet af, at det måske er muligt at tillægge hende forfatterskabet til en af de oldkristne tekster, jeg holder allermost af. Hør her:

Navnet Salome er en græsk gengivelse af det jødiske navn Shelamith eller Sulamith, der også er velkendt i dets arabiske variation, Suleima. Vor hovedperson har altså delt navn med den kvinde, der besynges i Salomons Højsang, og den jødinde, der optræder som sindbillede i Paul Celans Dødsfuga. Navnet betyder fred og er beslægtet med hilsenerne salam og shalom. Hun skal naturligvis ikke forveksles med sin i kraft af sin rolle i litteraturen og musikken mere kendte navnesøster, der var datter af Herodes Antipas, og som fik Johannes Døberens hovede på et fad.

Markus fortæller (15;40-41), at Salome var til stede ved korsfæstelsen: *Der var også nogle kvinder, der så til på afstand, blandt dem Maria Magdalene og Maria, mor til Jakob den Lille og Joses, samt Salome; de havde fulgt ham, da han var i Galilæa, hedder det, og Markus placerer hende også (16;1) ved den åbne grav: Da sabatten var forbi, købte Maria Magdalene og Maria, Jakobs mor, og Salome vellugtende salver for at gå ud og salve ham.* Hos Matthæus (27;55-56) lyder det: *Der var også mange kvinder, der så til på afstand, de havde fulgt Jesus fra Galilæa og sørget for ham. Blandt dem var Maria Magdalene, Maria, Jakobs og Josefs mor, og Zebedæussønnernes mor.* I sin omtale af kvinderne ved graven (28;1) udelader Matthæus Salome.

Markus er almindeligt anerkendt som Matthæus' hovedkilde, og da den citerede passage fra Matthæus bærer tydeligt præg af at være en omskrivning af Markus, kan man med en vis sandsynlighed konkludere, at Salome var mor til to af de centrale disciple, Johannes og Jacob, og at hun dermed må have været gift med deres far, Zebedæus, om hvem vi ved, at han, som sønnerne, var fisker, endda med egen båd og daglejere i sit sold, altså ikke nogen ubetydelig mand. Matthæus' omskrivning er en påfaldende degradering af Salome, der berøves sit navn og udelukkende identificeres ved sit moderskab.

Johannesevangelistens opregning af kvinder, der var til stede ved korsfæstelsen, afviger noget fra synoptikernes og bidrager grundigt til Det nye Testaments i forvejen alarmerende ophobning af personer ved navn Maria. Nogle teologer har i deres forsøg på at rydde op i forvirringen endda konkluderet, at Salome også hed Maria, og at hun var Jomfru Mariæ søster eller på anden måde

beslægtet med familien Jesus. Det kan ikke afgøres, men er det sandt, vil det i hvert fald ikke svække opfattelsen af Salome som centralt placeret i urmenigheden. (Hvor generende navnesammenfaldene i NT end er, så styrker de teksternes troværdighed, idet de dels stemmer overens med vort kendskab til datidens jødiske navneskik, hvor visse få navne var stærkt overrepræsenterede (i samtidens kongeslægt optrådte der mindst fem ved navn Herodes og mindst tre ved navn Salome), og dels viser, at teksterne ikke er litterære konstruktioner. En manipulerende forfatter ville ikke skabe et sådant virvar - i litteraturen forekommer den slags kun i forvekslingskomedier og absurd teater).

Markus er som sagt den evangelist, der synes at have kendt Salome bedst; det er da også til ham, det såkaldte Mar Saba-brev, der påstås skrevet af Clemens af Alexandria, attribuerer en passage, hvor Jesus skal have mødt Salome i Jeriko. Man skal imidlertid ikke studere denne tekst, hvis original meget sigende er forsvundet, særlig grundigt for at kunne afgøre, at den er en moderne forfalskning udført alene i den hensigt at fremstille Jesus som homoseksuel, og at Salomes navn kun er indflettet for at tillægge teksten et skær af troværdighed.

Salome har også måtte lægge navn til et andet falskneri med seksuelle undertoner, der findes i det såkaldte Jakob Forevangelium, en tekst, der synes at udgøre en lang opremsning af tåbeligheder, hvoraf en del lever videre i Selma Lagerlöfs Kristuslegender. Passagen, der omtaler Salomes uheldige rolle ved Jesu fødsel, hvor hun af alt i verden stikker fingeren op i Mariæ skede for at undersøge, om hun stadig er jomfru efter fødslen, hvorefter hendes hånd bryder i brand, tager præmien som den værste; den er både dum og umotiveret. Det siger imidlertid ikke så lidt om den tidlige kristendom, at denne passage er blevet overleveret og har vundet vid udbredelse, mens de citater fra andre kilder, vi i det følgende skal beskæftige os med, er blevet supprimeret.

De to kvinder Maria Magdalene og Salome fylder betydeligt mere i den apokryffe litteratur end i de kanoniske evangelier. I det koptiske (senægyptiske) skrift Pistis Sophia optræder Jesus som en art skolemester og Salome som en dygtig elev, der får ros for sine udlægninger af gammeltestamentlige skriftstykker. Teksten er imidlertid nem at gennemskue som en sen og tendentiøs konstruktion, der er meget fjern fra kristendommens egentlige kilde. Den er desuden i det hele en tam affære, og tamhed er ikke et ægtheds-kriterium i forbindelse med Jesus, tværtimod; manden, der prædikede sagtmødighed, besad ikke selv det mindste gran af denne sikkert ellers fremragende egenskab. Alle disse forhold er med til at afgøre, at Pistis Sophia, hvor interessant teksten end er, hører hjemme på hylden med fromme og velmente bedragerier.

Anderledes krudt er der i de tekststumper, vi skal se på i det følgende.

Der er flere dele af de apokryffe skrifter, der giver indtryk af, at Jesus har givet sig af med at holde spørgetimer. En tekst med titlen Frelserens dialog består ligefrem af en gengivelse af en sådan spørgetime. To steder udenfor NT er der bevaret brudstykker af dialoger mellem Salome og Jesus, udformet som spørgsmål og svar, og da begge indeholder et angreb fra Jesu side mod dualitet - specifikt kønsdualiteten - er det tænkeligt, at de i virkeligheden hører sammen og er de eneste bevarede dele af en længere samtale.

I Thomasevangeliet, der indgår i det ægyptiske Nag Hammadi-fund af tidlige kristne tekster, hedder det i logion 61 (citeret fra Giversens antologi, bind III, s. 289 f.): *Salome sagde: "Hvem er du, menneske, og søn af hvem? Du satte dig på min bænk og spiste af mit bord." Jesus sagde til hende: "Jeg er den, som kommer fra den, som er ét. Man gav mig af det, som er min faders." "Jeg er din discipel." "Derfor siger jeg, at kommer nogen og er ét, vil han være fuld af lys; men kommer han og er delt, vil han være fuld af mørke".*

Jesu disciple blev aldrig trætte af at spørge til hans identitet, og han selv holdt i samme grad af at fritte dem ud om, hvem de troede, han var. Udgangspunktet for Salomes spørgsmål er åbenlyst, at hun, som nævnt i Matthæus 27;55, har ydet Jesus logi under hans rejser i Galilæa.

En nu tabt tekst, Ægypterevangeliet (som ikke er identisk med det Ægypterevangelium, der er fundet i Nag Hammadi), skal have rummet yderligere brudstykker af en spørgestund mellem Salome og Jesus. Vort eneste kendskab til den er nogle mere eller mindre direkte citater hos Clemens af Alexandria. Selvom Clemens flere gange refererer til sin kilde som Ægypterevangeliet, udtrykker han i en enkelt passage tvivl om identiteten af kilden; det er ikke udelukket, at han i virkeligheden har haft adgang til et mere komplet eksemplar af Thomasevangeliet end de to, der er overleveret til vore dage. Citaterne findes i dansk oversættelse i ovennævnte antologi, bind I, side 42-43.

Clemens skriver: "Derfor sagde Salome åbenbart, da Logos [Jesus] nævnte verdens ende: Hvorlænge vil mennesker dø?" [...] Derfor svarede Herren meget rammende: "Så længe som kvinderne føder."

Clemens citerer også Salomes næste spørgsmål: *"Da har jeg altså handlet rigtigt ved ikke at føde børn?"* Lidt fåret spurgt, måske, men interessant i vor sammenhæng, fordi det sår tvivl om identifikationen af Salome som Zebedæussønnernes mor. Skal denne uoverensstemmelse klinkes, må Salome have været disciplenes plejemor. Jesus svarer, med hvad der ligner en malplaceret aforisme: *"Spis enhver plante, men spis ikke den bitre!"*

Clemens næste citat fra Ægypterevangeliet lyder: *Da Salome spurgte, hvornår det, som hun havde spurgt om [formodentlig ovenstående], ville blive bekendt, sagde Herren: "Når I træder skammens dække under føde, og når de to bliver ét, og det mandlige sammen med det kvindelige bliver hverken mandligt eller kvindeligt."*

Jesus holdt af at udtrykke sig i paradokser, og det er ikke altid let at afgøre, hvor han ville hen med sine farverige replikker. Clemens viser i en af sine kommentarer til samtalen, at han opfatter *"Så længe som kvinderne føder"* som en floskel, der blot skal udtrykke det indlysende, at fysisk fødsel og død følges ad. Her er det imidlertid nok Clemens, der er naiv, og hverken Jesus eller Salome.

Der findes nemlig ingen eksempler på, at Jesus skulle have næret det mindste ønske om at banalisere sin lære, og heller ikke her. Det ses jo klart af udtalelsen om, at mandligt og kvindeligt

skal blive eet, hvilket ikke på nogen måde kan reduceres til en banalitet. Svarene viser tydeligt, at Jesus har høj respekt for Salomes fatteevne og ikke på nogen måde opfattede hende som dum, men at han ønsker, at hun skal stramme fjedrene for at forstå et essentielt budskab. Det er et gennemgående træk hos Jesus, at han stiller krav til tilhørerne og samtalepartnerne om, at de skal op på tæerne for at følge med.

Den kristne menighed, der opbevarede Thomasevangeliet, har opfattet svaret til Salome som en esoterisk belæring. Deri har de fundet støtte i det umiddelbart efterfølgende logion, nr. 62, som begynder: *Jesus sagde: "Jeg siger mine hemmeligheder til dem [som er værdige] til mine hemmeligheder."* Om menigheden også har haft kendskab til det Ægypterevangelium, som Clemens hævder at citere fra, vides ikke, men sandsynliggøres af, at flere af de tekster, der indgår i Nag Hammadi-fundet, handler om det mandlige og det kvindeliges mystiske forening. Således udgøres en stor del af Filipsevangeliet af en brudekammersymbolik, der forøvrigt har så åbenlyse paralleler i begrebet *unio mystica*, der spiller en hovedrolle i middelalderens alkymistiske filosofi, at man må gå ud fra, at en arabisk oversættelse af Filipsevangeliet har eksisteret og først er gået tabt med destruktoren af de mauriske biblioteker i 1400-tallets Spanien.

Mens jeg er tilbøjelig til at tro, at samtalen mellem Jesus og Salome - så fragmentarisk den nu er bevaret - er ægte, er det vanskeligt at afgøre, om de ord, Filipsevangeliet lægger i munden på Jesus, er autentiske, eller om de er et produkt af et medlem af munkemenigheden. I sidste fald vil jeg opfatte dem som et forsøg på at fortolke og videreudbygge Jesu ord til Salome om at gøre mandligt og kvindeligt til eet. Samtalen med Salome kan, opfattet som en esoterisk belæring, have været af central betydning for menighedens opfattelse af Jesu lære, og jeg finder også et ekko af den i en af de allermest spændende tekster fra Nag Hammadi, nemlig den, der bærer overskriften *Tordenen: Fuldkomment Sind*. Det er ikke muligt at afgøre, om disse ord er ment som tekstens titel, eller om Tordenen skal ses som en forfatterangivelse. Teksten, der er skrevet af en kvinde, eller i hvert fald har et feminint fortællerjag (det græske ord for torden, der er anvendt i overskriften er iøvrigt hunkøn), er af ekstatiske art; forfatteren opfatter sit ego som grænseløst og altomfavnende. Hovedparten af teksten er udformet som en lang række jeg er-proklamationer, de fleste opbygget som paradokser. De bedste passager står ikke meget tilbage for de berømte selvproklamationer, der lægges i munden på guden Krishna i Bhagavad Gitas 10. bog. Der er intet som stor tale!

Udover paradokserne består teksten af et par passager, der udtrykker klage over at være forfulgt fra flere sider og et antal opfordringer til folk om at samles om tekstens ophav. Hun går her så vidt som til at tildele sig selv en frelserrolle, der tilsyneladende ikke står tilbage for Jesu egen. *Og de vil finde mig der, og de skal leve, og de skal ikke dø igen*, slutter teksten, der i sin helhed endnu ikke findes oversat til dansk. Nærværende passager er oversat af mig på grundlag af George W. MacRae og Douglas M. Parrotts engelske oversættelse.

Jeg er den første og den sidste. Jeg er den, der bliver æret og foragtet. Jeg er horen og den hellige. Jeg er konen og jomfruen. Jeg er moderen og datteren. Jeg er den golde, og mange er hendes sønner. Jeg er bruden og brudgommen, og det er min mand, der avlede mig. Jeg er min faders mor

og min mands søster, og han er mit afkom. Jeg er gudløs, og jeg er den, hvis gud er stor. Jeg er freden, og krigen er brudt ud på grund af mig. Jeg er syndfri, og syndens rod stammer fra mig.

Sådan lyder blot nogle få af de mange formidable udsagn, der flyder fra forfatteren.

Hvad gør denne tekst, der ikke nævner Jesus med et ord, og hvis forfatter ovenikøbet sluttelig udviser det overmod at påtage sig frelserrollen, i en kristen tekstsamling? Den må formodes at være anbragt der, fordi dens forfatter var almindeligt anerkendt som kristen og var højt respekteret af den menighed, der fandt det passende at indlemme hendes tekst i dens lokale kanon. Teksten selv er imidlertid heller ikke helt uden berøring med den kristne tankeverden. For mig at se kan dens hovedtemaer nemlig føres tilbage til Salomes samtale med Jesus. Den lange række af antidualistiske paradokser svarer nøje til Jesu ord om, at to skal blive eet; kvindens postulat om, at hun også er mand, opfylder Jesu bebudelse af, at mandligt og kvindeligt skal ophøre med at være adskilt, og tekstens konklusion, at døden vil ophøre, er netop emnet for Salomes oprindelige spørgsmål til Jesus i Ægypterevangeliet.

Tekstens blanding af triumf og klage kan synes ulogisk, men er det ingenlunde; hvor de begejstrede passager postulerer ophævelsen af enhver indre dualitet, ytrer klagepassagerne netop ønske om en tilsvarende ophævelse af den ydre dualitet; forfatteren søger forsoning med en omverden, der dels viser sig uforstående, dels direkte fjendtlig. I den forbindelse tilbyder hun frejdigt sig selv som forløser; en rolle, de fleste kristne ellers forbeholder Kristus. Hendes indbydelser, der ligger spredt i teksten, er åbenlyse ekkoer af Jesu ord i Matthæus 11;28: *Kom til mig, alle I, som slider jer trætte og bærer tunge byrder, og jeg vil give jer hvile.*

Kan en kristen tillade sig at tilbyde sig som forløser og derved gøre sig selv til Kristi ligemand? Ja, en kristen, der henholder sig til Thomasevangeliet, kan. I denne bogs logion 108 hedder det nemlig: *Jesus sagde: "Den, som har drukket af min mund, skal blive, som jeg er, og jeg vil være ham, og det skjulte skal blive åbenbaret for ham".* Tordenen: Fuldkomment sind er i sandhed et produkt af Thomasevangeliet.

Kan det ligefrem være Salome selv, der er ophav til teksten? Jesu svar til hende viser, at han hverken undervurderer hendes intellektuelle eller spirituelle kapacitet, og han kan selv med netop disse svar have kastet den brand, der har fået hendes sind til at eksplodere i ekstase.

Om tekstens alder kan kun siges, at den senest er skrevet omkring år 300. Det nærmeste, den kommer til historiske referencer, er klagestykkernes ubestemte udtalelser om, at hovedpersonen er forfulgt af både jøder og grækere. Bibelens Salome ville måske snarere have nævnt romere end grækere, men på den anden side kender vi jo ikke hendes skæbne efter oplevelserne på Golgatha og ved den åbne grav, og ordet grækere kan muligvis blot forstås som en generel betegnelse for ikke-jøder. En svagt funderet tradition - formodentligt byggende på Jacob Forevangelium - gør Salome til jordemoder, og et sted i Fuldkomment Sind hævder forfatteren netop i sit vilde skummeri, at hun er jordemoder. Det er dog tvivlsomt, om der hermed menes en professionsangivelse. Kan Salome af os ukendte årsager have haft tilnavnet Tordenen? Nu hævder

hun ganske vist selv i Ægypterevangeliet - ifølge Clemens' citater - at hun er barnløs, men en samlæsning af Markus- og Matthæusevangeliet giver som sagt det resultat, at hun var mor til de centrale disciple Jakob og Johannes. Ifølge Markus 3;17 kaldte Jesus de to for Tordensønnerne.

Der er dog også den mulighed, at forfatterangivelsen Tordenen nok sigter til Salome, men er et pseudepigrafisk kneb, hvormed en senere forfatter har søgt at tillægge sit skrift alder og autoritet.

Først den dag, hvor ørkenen bekvemmer sig til at give nye tekstfund fra sig, får vi det endelige svar.

* * * * *

LITTERATUR:

Oldkristne tekster I-III ved Søren Giversen, Poul Kristensens Forlag 2001-02, indeholder oversættelser af Jacob Forevangelium, Thomas- og Filipsevangelierne samt af de udtog af Clemens' breve, der vedrører Ægypterevangeliet.

Pistis Sophia. A Gnostic Gospel. Translated by G.R.S. Mead. San Diego, The Book Tree, 2003.

Tordenen: Fuldkomment Sind er ikke oversat til dansk, men en engelsk oversættelse (The Thunder: Perfect Mind) ved George W. MacRae og Douglas M. Parrott findes i The Nag Hammadi Library in English. Edited by James M. Robinson. E.J. Brill 1988. Desuden ligger der to andre oversættelser på internettet.

Geza Vermes: Who's Who in the Age of Jesus. London, Penguin Books, 2005. (Benævnelsen 'The greatest Jesus scholar of his generation' er gengivet på omslaget af hans bog.